

แนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน

THE APPROACH FOR DEVELOPING THE QUALITY OF SMALL SIZED-SCHOOLS IN THE COMMUNITY

พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค* จิราภรณ์ กาแก้ว*

Pattanun Hansapiromchoke, Jiraporn Kakeaw**

ภาควิชาครุศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Department of Teacher Education, Faculty of Education and Development Sciences,
Kasetsart University, Thailand.

*Corresponding author, E-mail: feduppm@ku.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน 2) เพื่อถอดรูปแบบการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนที่เป็นต้นแบบ และ 3) เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารข้อมูล งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) สสำรวจสภาพปัญหาและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน จำนวน 426 แห่ง โดยใช้แบบสอบถามที่มีความเที่ยงตรง (Content Validity) และมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา 0.96 ซึ่งมีโรงเรียนขนาดเล็กที่ตอบกลับมา จำนวน 295 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 69.24 จากแบบสอบถามทั้งหมด 3) ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นต้นแบบเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนที่มีการบริหารจัดการของโรงเรียนที่ดี โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนของโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย ผู้บริหาร จำนวน 10 คน 4) การตรวจสอบแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน โดยการจัดกลุ่มสนทนาหรือกลุ่มเสวนา (Focus Group Discussion-FGD) กับผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 12 คน และ 5) นำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษาความคิดเห็นจากแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรคและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน ประกอบด้วย 1) ปัญหา/อุปสรรคส่วนใหญ่ครูไม่ตรงกับสาขาวิชาเอกหรือวิชาที่ถนัดและครูต้องรับภาระการสอนหลายระดับ และหลายรายวิชา จำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 78.31 2) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ จำนวน 281 คน คิดเป็นร้อยละ 95.26

2. ผลการถอดรูปแบบการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนที่เป็นต้นแบบ พบว่าผู้บริหารของโรงเรียนขนาดเล็กมีความเห็นว่าสภาพปัญหาของโรงเรียนที่สำคัญ คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสนับสนุนด้านการศึกษาขององค์กรบริหารส่วนจังหวัด/องค์กรบริหารส่วนตำบล และครูไม่ครบชั้นและสอนไม่ตรงกับสาขาวิชาที่จบ และตัวบ่งชี้ในการประเมินคุณภาพทางการศึกษาที่มีปัญหาคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเนื่องจากโรงเรียนมีนักเรียนน้อยจึงส่งผลกระทบต่อประเมินคุณภาพโรงเรียน

3. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กเห็นว่าควรเพิ่มการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การกำหนดแนวทางการวางแผนกำลังคน การสร้างความเข้าใจในบทบาทของคนไทยทุกคนในการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา และการจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสมกับความต้องการ

4. แนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน ประกอบด้วย 1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็ก ได้แก่ ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านการจัดการเรียนรู้ และ 4) อาคารสถานที่ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ และปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน และ 2) การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ และ 2. วิธีการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา

คำสำคัญ: แนวทาง การพัฒนา คุณภาพ โรงเรียนขนาดเล็ก ชุมชน

Abstract

The study of the approach for developing the quality of small-sized schools in the community was aimed to study as follows: 1. to study the problems and success factors of small-sized schools. 2. to capture model of small-sized schools administration in the model community. 3. to define the approach for developing the quality of small-sized schools in the community. This research applied both quantitative and qualitative techniques. The research design was composed of 5 steps as follows: step 1 – to study, analyze and synthesize related documents and research paper, step 2 – to explore the problem and the factors of success of 426 small-sized schools administration in the community through questionnaire with the validity content and reliability was 0.96. In this case, 295 schools (69.24%) from the total number of questionnaires gave the answers, step 3 – to study the opinions of administrators in the model small-sized schools in order to capture the best model of small-sized schools through in-depth interview with the representatives in small-sized schools, these were, 10 administrators, step 4 – to prove the approach of small-sized schools development in the community through focus group discussion with 12 specialists and step 5 – to present the approach for developing the quality of small-sized schools

The research results were revealed as follows:

1. The results of opinions from the questionnaires in terms of the difficulties/obstacles and success factors of administration in the small-sized schools, these were 1) most problems/obstacles were that the teachers did not meet major or dominant subjects and their teaching loads were in multiple levels and subjects. This was presented from 231 persons and the average was 78.31%. 2) the factors of success were the executive leadership. This was shown from 281 persons and the average was 95.23%.

2. The results of capture management of model small-sized schools in the community was revealed that the principle school problems were the understanding on how to support the

education of the Provincial Administration/Organizational Management District and the teachers were not full of class and did not stand in the right major as well as the indicators to assess the quality of education was problematic, it was, the achievement of learners. It was the fact that there were few students, it affected to the quality of the schools.

3. The education experts agreed that small-sized schools should add the factors analysis affecting to the success, the manpower planning, the understanding of the role of Thai people in terms of education support and provide the budget to suit their needs.

4. The approach for developing the quality of small-sized schools was composed of 1. The factors affecting to success of small-sized schools, these were, the internal factors 1) administration 2) staff 3) learning management and 4) building, educational material and media. For the external factors, 1) community participation 2) practical policy and 2. the working process dividing into 3 parts, these were, office level, Office of The Basic Education Commission, Primary Educational Service Area Office and schools

Keywords: Approach, Developing, Quality, Small Sized-Schools, Community

บทนำ

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) [1] ได้เข้ามาเป็นเวลากว่า 6 ปี จนถึงปัจจุบัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงในระยะเวลาที่ผ่านมาซึ่งเกี่ยวข้องกับจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ 1) สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวนมากยังไม่ได้มาตรฐานตามเกณฑ์การประเมินของ สมศ. ในรอบแรก 2) ความไม่พร้อมของท้องถิ่นในการจัดการศึกษาปฐมวัย 3) ครูสอนไม่ตรงวุฒิและการขาดครูในบางพื้นที่ในทั้งปริมาณและคุณภาพ 4) ไม่ได้คนเก่งมีใจรัก มาเป็นครู 5) หน่วยปฏิบัติไม่มีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารงานและจัดการศึกษา 6) ผู้สำเร็จการศึกษาขาดคุณลักษณะด้านความรู้และทักษะที่จำเป็น 7) การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาไม่ได้มาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน 8) ขาดการพัฒนาเนื้อหาผ่านสื่อที่มีคุณภาพในการจัดการเรียนการสอน และ 9) กฎหมายการศึกษาไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการศึกษาบางเรื่องยังขาดกฎหมายรองรับ หน่วยงาน

ส่วนกลางบังคับการใช้กฎหมายการศึกษาโดยเน้นการปฏิรูปโครงสร้างองค์กรมากกว่าการปฏิรูปคุณภาพการเรียนการสอน ดังนั้นปัญหาการศึกษาดังกล่าวจะไม่มีการพัฒนาให้บรรลุได้ตามเป้าหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับดังกล่าวได้ หากการแก้ปัญหาดังกล่าวไม่มีเกิดจากความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันของทุกภาคส่วน

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) [2] ได้สรุปไว้ว่าโรงเรียนที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คนลงมา ซึ่งในปี พ.ศ. 2553 มีจำนวน 14,397 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 45.82 ของโรงเรียนทั้งหมด 31,809 แห่ง และพบว่า โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ไม่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากการประเมินคุณภาพภายนอกของ สมศ. ซึ่งมีสาเหตุในเรื่องข้อจำกัดด้านงบประมาณและเครื่องมืออุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน ทรัพยากรทางการบริหาร โดยเฉพาะภาวะการขาดแคลนครู อันเป็นสาเหตุที่ทำให้การจัดการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานในภาพรวม

ทั้งประเทศไม่มีคุณภาพและมาตรฐาน และทำให้นักเรียนเสียโอกาสในการพัฒนาความสามารถให้เต็มตามศักยภาพได้รวมถึงแนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กของ สพฐ. คือ การสอนคละชั้น การสอนแบบบูรณาการ การยุบโรงเรียน การบริหารจัดการแบบศูนย์เครือข่าย ซึ่งทำให้เกิดการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

สำหรับตัวอย่างของโรงเรียนบ้านกุดเสียดีร ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดโรงเรียนดีเด่นด้านคุณธรรม จริยธรรมนำเศรษฐกิจพอเพียง ระดับเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต 2 ปีการศึกษา 2550 ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ชุมชนว่าสามารถจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กๆ ได้ จนมาในปี พ.ศ. 2551 ทางโรงเรียนได้เริ่มวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน” โดยนำภูมิปัญญาในชุมชนบ้านกุดเสียดีรมาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดวิถีชีวิตเป็นบทเรียนเพื่อให้เด็กมีสำนึกรักถิ่นของตน ดำเนินชีวิตบนฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่หลุดกระแสนาโศกนิยมนจนละทิ้งชุมชน ซึ่งการวิจัยมุ่งนำภูมิปัญญาในชุมชนบรรจุลงในชั่วโมงเรียน ครูภูมิปัญญาเป็นลุง ป้า ตา ยาย ในชุมชนเป็นผู้สอน จากกระบวนการดังกล่าวทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงที่สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) ชุมชนได้มีส่วนร่วมในเชิงลึกมากขึ้น เป็นผู้คิดค้นหาปัญหา วางแผน ออกแบบการเรียนรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้ ติดตามประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน มีการพูดคุยถึงรายละเอียดของการจัดการเรียนรู้ในมิติของการวิจัย ทำให้ชุมชนได้ร่วมทำงานกับโรงเรียนอย่างเป็นทางการทุกขั้นตอน สิ่งเหล่านี้ทำให้โรงเรียนกลายเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง 2) การใช้ภูมิปัญญา

ท้องถิ่นมาช่วยออกแบบการเรียนรู้ทำให้จำนวนบุคลากรที่ปกติมีครูและผู้บริหาร เพียง 4 คน เพิ่มขึ้นเป็นหลายสิบคนที่ทำหน้าที่จัดการเรียนรู้แก่เด็ก 3) ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของโรงเรียน โดยการทดสอบระดับชาติ เพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2552 เช่น ผลการทดสอบ LAS (Local Assessment System) มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับ 1 ของเขตพื้นที่การศึกษา และคะแนน O-net และ NT (National Test) อยู่ไม่เกินอันดับที่ 5 ของเขตพื้นที่การศึกษา จนปีการศึกษา 2554 สามารถเปลี่ยนสภาพจากโรงเรียนขนาดเล็กมาเป็นโรงเรียนขนาดกลาง ที่มีครู 16 คน มีนักเรียน 130 คน เปิดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 2 ได้ ข้อมูลจากจดหมายข่าวสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายท้องถิ่น : งานวิจัยท้องถิ่น [3] จากงานวิจัยของพินิจ คาคพันธ์ ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติที่เป็นเลิศสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องการยกระดับคุณภาพการศึกษาได้สร้างแรงจูงใจให้กับโรงเรียนขนาดเล็กหลายแห่งที่ต้องการยกระดับคุณภาพการศึกษา เนื่องจากในปี พ.ศ. 2554 ข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 14,669 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 46.88 และถ้าหากพิจารณาถึงแนวโน้มจะพบว่า อาจมีจำนวนสูงมากขึ้น ถ้าหากโรงเรียนดังกล่าวไม่มีคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ก็อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาในภาพรวมได้ต่อไปในอนาคต

ก่อกำกับคำกล่าวของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่ได้กล่าวไว้ในเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “ปัญหาและทางออกการยุบโรงเรียนขนาดเล็ก” เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2554 ณ ห้องประชุมเขียวเตอร์ อาคารราชมิ่งคลากระทรวงศึกษาธิการ คือ “การปฏิรูปการศึกษานั้น หากเป็นแนวตั้ง ไม่มีทางจะสำเร็จได้ แต่ถ้าเป็นแนวราบอาจเป็นไปได้ รัฐช่วยสนับสนุนในส่วนที่ชุมชนไม่มีหรือไม่สามารถจัดการได้ เช่น

ด้านงบประมาณ แต่จุดที่ควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญก็ คือ การควมรวมรูปแบบใหม่ คือการควมรวมการศึกษากับชุมชนเข้าด้วยกัน แล้วให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนของบุตรหลานในชุมชนกันเอง โดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งจึงจะเกิดการปฏิรูปและการพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายในการสร้างศักยภาพของชุมชนและการปฏิรูปโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการสร้างพลังและการสร้างรายได้ให้กับผู้มีรายได้น้อยถึงปานกลางในชุมชน ซึ่งทำให้มีการจัดโครงสร้างชุมชนแบบพิเศษเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปโรงเรียน (C. Brown, Personal Communication, October 3, 2003) [4] รวมถึงผลการศึกษาของ Ewington et al. [5] เรื่องหลักความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กพบว่าโรงเรียนควรกระตุ้นการสร้างโครงการใหม่ที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในโรงเรียนของพวกเขา และมีความเชื่อว่าพวกเขาสามารถทำในสิ่งที่แตกต่างได้ และมีการประเมินการสอนและการเรียนรู้โดยมีการสื่อสารไปยังผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงผู้ที่มีอำนาจของโรงเรียน ความขัดแย้งเพิ่มขึ้นจากการกำหนดไว้ว่าความเข้มแข็งและการแลกเปลี่ยนของภาวะผู้นำ เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ทำงานร่วมกัน ซึ่งทำให้เป็นการตัดสินใจจากผู้อื่น และตอบสนองความต้องการในระดับท้องถิ่นภายใต้กรอบการทำงาน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการทำวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในชนบทหากมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะส่งผลทำให้โรงเรียนดังกล่าวมีแนวทางในการพัฒนาครู พัฒนานักเรียน และพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน
2. เพื่อถอดรูปแบบการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนที่เป็นต้นแบบ
3. เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารข้อมูล งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) การประเมินคุณภาพนอกรอบสาม (พ.ศ. 2554-2558) ของ สมศ. [6] คือ กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการจัดการความรู้

2. สสำรวจสภาพปัญหาและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน โดยใช้แบบสอบถามมีความเที่ยงตรง (Content Validity) และมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา 0.96 ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบมีโควตาจังหวัดละ 5 แห่ง จำนวน 75 จังหวัด รวม 375 แห่ง รวมกับรายชื่อโรงเรียนขนาดเล็กจากรายงาน “นวัตกรรม การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ปี 2553” ของสำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สพฐ. จำนวน 51 แห่ง รวมจำนวนทั้งหมด 426 แห่ง โดยมีผู้ตอบกลับมา จำนวน 295 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 69.24

3. ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นต้นแบบ 10 แห่ง เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนที่มีการบริหารจัดการของโรงเรียนที่ดี โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi Structured Interview-SSI) มีความเที่ยงตรง (Content Validity) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

4. ตรวจสอบแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน โดยการจัดกลุ่มสนทนาหรือกลุ่มเสวนา (Focus Group Discussion-FGD) กับผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กในชนบท จำนวน 12 คน เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน

5. นำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการสำรวจสภาพปัญหาและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน จากการแจกแบบสอบถามเพื่อสำรวจสภาพปัญหาและปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน จำนวน 426 แห่ง มีโรงเรียนขนาดเล็กที่ตอบกลับมา จำนวน 295 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 69.24 จากแบบสอบถามทั้งหมด ส่วนใหญ่พบว่า สภาพปัญหาของโรงเรียนมีดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการ คือ ผู้ปกครองมีฐานะยากจนไม่สามารถส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน และการเรียนของบุตรหลานได้มากเท่าที่ควร คิดเป็นร้อยละ 69.83 2) ด้านบุคลากร คือ มีครูไม่ตรงกับสาขาวิชาเอกหรือวิชาที่ถนัด และครูต้องรับภาระหนัก สอนหลายระดับ หลายรายวิชา คิดเป็นร้อยละ 78.31 3) ด้านการจัดการเรียนรู้ คือ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ มีปัญหาการคิดวิเคราะห์และการคิดคำนวณ คิดเป็นร้อยละ 66.78 4) ด้านอาคารสถานที่/สื่อ/วัสดุ/อุปกรณ์/ครุภัณฑ์ คือ ขาดวัสดุ ครุภัณฑ์ที่จำเป็น เช่น คอมพิวเตอร์ คิดเป็นร้อยละ 56.28 5) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ชาวบ้านมีฐานะยากจนจึงทำให้การระดมทรัพยากรในการจัดการศึกษาทำได้ยาก คิดเป็นร้อยละ 78.65 และ 6) ด้านการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ คือ

ไม่สามารถดำเนินงานตามนโยบายเกี่ยวกับโรงเรียนขนาดเล็กเนื่องจากไม่ชัดเจน เปลี่ยนแปลงบ่อยและไม่ต่อเนื่อง คิดเป็นร้อยละ 61.00 สำหรับปัจจัยแห่งความสำเร็จ ส่วนใหญ่พบว่า 1) คุณลักษณะของผู้บริหาร ควรมีความรู้ นำคิดเป็นร้อยละ 95.26 2) คุณลักษณะของครู/บุคลากรทางการศึกษาควรมีความสามารถในการวางแผนและจัดการการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงที่สุดกับบริบทของโรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 86.11 3) การจัดการเรียนรู้ ควรรู้จักประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 89.16 4) รูปแบบการจัดการเรียนการสอน ควรเป็นแบบคละชั้น และบูรณาการกลุ่มสาระในหลักสูตร คิดเป็นร้อยละ 62.38 5) วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีทางการศึกษา ควรมีความเหมาะสมกับผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ 86.74 6) แหล่งเรียนรู้ ควรมีการบูรณาการปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นผู้สอนด้านภูมิปัญญา/ด้านชุมชนให้กับผู้เรียน คิดเป็นร้อยละ 85.43 7) อัตราส่วนครู : นักเรียน คือ ครู 1 คนต่อนักเรียน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 18.99 8) การประเมินผลและระบบนิเทศการศึกษา ควรมีการติดตามผลและพัฒนาการดำเนินงานต่อเนื่องและถูกวิธี เพื่อผลักดันให้โรงเรียนขนาดเล็กมีคุณภาพตามความคาดหวังของชุมชน คิดเป็นร้อยละ 79.67 9) งบประมาณ ควรมีการจัดสรรงบประมาณโดยยึดหลักความยุติธรรม คิดเป็นร้อยละ 83.73 10) การมีส่วนร่วมของชุมชน ควรมีการช่วยระดมทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เงินทอง วัสดุ อุปกรณ์ จากชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน คิดเป็นร้อยละ 84.07 11) การแปลงนโยบายลงสู่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรให้การสนับสนุนบุคลากร เจ้าหน้าที่ธุรการ พนักงานอัตราจ้างชั่วคราว หรือพนักงานราชการ หรือวิทยากรภายนอกในกรณีที่โรงเรียนขนาดเล็กขาดแคลนอัตรากำลัง คิดเป็นร้อยละ 81.70

และ 12) ตัวบ่งชี้ในการประเมินคุณภาพโรงเรียน จำนวน 73 ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมเป็นตัวบ่งชี้ในการประเมินคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ในชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.07$) เมื่อจำแนกตามระดับปฐมวัย จำนวน 26 ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.15$) และระดับประถมศึกษา จำนวน 47 ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.98$)

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นต้นแบบ 10 แห่ง สามารถสรุปได้ 3 ประการดังนี้ ประการหนึ่งคือ สภาพปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนที่สำคัญคือ 1) ด้านการบริหารจัดการ คือ การสนับสนุนด้านการศึกษาขององค์กรบริหารส่วนจังหวัด/องค์กรบริหารส่วนตำบลมีความเข้าใจว่าเป็นการใช้เงินผิดประเภท และชุมชนขาดความเชื่อมั่น ความศรัทธาต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน 2) ด้านบุคลากร คือ ครูไม่ครบกลุ่มสาระ และไม่ครบชั้น 3) ด้านการจัดการเรียนรู้ คือ เด็กนักเรียนในพื้นที่มีน้อยเพราะย้ายตามพ่อแม่ และเด็กนักเรียนที่ย้ายมาจากต่างจังหวัดมีพื้นฐานที่แตกต่างกันมากจึงส่งผลทำให้ครูต้องรับภาระในการพัฒนาเด็กที่อ่านหนังสือไม่ออกและเขียนไม่ได้ 4) ด้านอาคารสถานที่/สื่อวัสดุ/อุปกรณ์/ครุภัณฑ์ คือ อาคารเรียนไม่ปลอดภัย พื้นผุพัง ปลอดภัย และเทคโนโลยี/สื่อมีการชำรุดทรุดโทรม 5) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน และ 6) การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ คือ ไม่ชัดเจน เปลี่ยนแปลงบ่อยและไม่ต่อเนื่อง และกระทรวงศึกษาธิการไม่ทราบว่ามีโรงเรียนต้องการอะไร ประการที่สอง คือ ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมโดยชุมชนต้องเห็นคุณค่า 2) ผู้บริหารที่สร้างขวัญกำลังใจ เห็นคุณค่าของโรงเรียนขนาดเล็ก และทุ่มเทในการทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ

3) บุคลากรที่มีความมุ่งมั่นในการทำงาน ไม่คำนึงแม้ว่าจะเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก และครูต้องมีจิตวิญญาณความเป็นครูสูง จัดการเรียนการสอนที่สามารถประยุกต์ได้หลายรูปแบบ 4) ผู้ปกครองสามารถสนับสนุนส่งเสริมนักเรียนได้ และมีความเชื่อมั่นต่อโรงเรียน ทำให้ผู้อำนวยการโรงเรียนตั้งใจ 5) ผู้เรียนต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นไปตามเป้าหมายและเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนด 6) งบประมาณมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการเรียนการสอน 7) อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวอย่าง และประการที่สาม คือ แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการ ควรมีการทำงานแบบเชิงรุก ไม่ทำงานตามกระแส ต้องคิดว่านักเรียนหรือบุคลากรจะได้อะไร 2) ผู้บริหารต้องทำได้ทุกอย่าง และสามารถบริหารงานบนความขาดแคลนได้ 3) ครู/บุคลากรมุ่งมั่น ทำงานเต็มความสามารถ มีทักษะการจัดการเรียนรู้ และคิดหาวัตกรรม 4) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เช่น การคละชั้น 5) ลักษณะวัสดุ อุปกรณ์ สื่อ และเทคโนโลยี ควรมีการสนับสนุนเหมือนกับโรงเรียนขนาดใหญ่ 6) แหล่งเรียนรู้มีทั้งภายในโรงเรียน และภายนอกโรงเรียน 7) อัตราส่วนครู : นักเรียน ควรให้ครูครบชั้น 8) ระบบการประเมินผลและระบบนิเทศสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กควรเป็นแบบมีส่วนร่วม โดยครูผู้สอนและผู้บริหารหรือช่วยกันแบบกัลยาณมิตร 9) งบประมาณควรมีการจัดสรรที่นอกเหนือจากหลักการคำนวณแบบรายหัว 10) รูปแบบการบริหารจัดการควรลงลึกเข้าใจถึงปัญหา และไม่ควรมีติดรูปแบบ 11) ระบบการบริหารบุคลากรที่สร้างขวัญกำลังใจกับครูอัตราจ้าง และมีระบบการพิจารณาความดีความชอบ โดยให้โควตาหลายโรงเรียนมารวมกันเป็นกลุ่มโรงเรียนร่วมกันบริหารจัดการกันเอง 12) วิธีการให้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกควรใช้ความสัมพันธ์อันดีของผู้บริหารโรงเรียนกับหน่วยงาน 13) วิธีการดำเนินงาน

แบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพของโรงเรียนด้วยการจัดทำเครือข่ายวิชาการและจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 14) การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการร่วมคิดร่วมพัฒนา ร่วมสนับสนุนงบประมาณ 15) การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการสนับสนุนงบประมาณ คน แรงงานให้กับโรงเรียน 16) การแปลงนโยบายระดับชาติของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรมีการรับฟังผลสะท้อนความต้องการจากหน่วยปฏิบัติก่อนมีการกำหนดนโยบาย 17) ความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ในการประเมินคุณภาพที่ควรพิจารณาคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน 18) ข้อเสนอแนะคือควรส่งเสริมการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในอาเซียน และพัฒนาโรงเรียนเป็นแหล่งข้อมูลหรือแหล่งความรู้ของคนในหมู่บ้านได้

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในการตรวจสอบ (ร่าง) แนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน จำนวน 12 คน สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) แนวทางระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) ควรมีแนวทางในการวางแผนกำลังคนสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งนี้เพื่อกำหนดจำนวนและอัตราตำแหน่งของแต่ละหน่วยงานทางการศึกษา 2) แนวทางระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วย 2.1) กลุ่มอำนวยการ ควรทำงานเชิงรุกในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก และออกกระเบียบเพื่อกำกับดูแล จัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับความหลากหลายในแต่ละพื้นที่การศึกษาและในภาพรวมของประเทศ 2.2) กลุ่มบริหารงานบุคคลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีระบบการพิจารณาความดีความชอบแบบการรวมเป็นเครือข่าย

ของโรงเรียนจากหลายโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระจายของสัดส่วนของเงินสำหรับการเลื่อนขั้นเงินเดือน 2.3) กลุ่มนโยบายและแผน ควรกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินคุณภาพของสถานศึกษาในเชิงบวกและนำไปเชื่อมโยงกับผลการพิจารณาความดีความชอบอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อให้สถานศึกษาเกิดการแข่งขันและถือเป็นการให้ขวัญและกำลังใจในการรวมสถานศึกษา 2.4) กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา ควรส่งเสริมการทำสถานศึกษาเป็นเครือข่ายวิชาการเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ 2.5) กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรมีระบบการส่งงานที่ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพจากระบบการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา 3) แนวทางระดับสถานศึกษา ควรมีแนวทางในการรวมโรงเรียนโดยทำให้โรงเรียนมองเห็นถึงโอกาส

ตอนที่ 4 นำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน

แนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก 2) วิธีการดำเนินงาน และ 3) ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนขนาดเล็กสามารถสรุปออกเป็น 2 ประการ ดังนี้ ประการแรกคือ ปัจจัยภายใน มี 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการบริหารจัดการที่สำคัญ ได้แก่ ความไม่เข้าใจของของอบจ./อบต.ในการสนับสนุนงบประมาณด้านการศึกษาให้กับโรงเรียน งบประมาณไม่เพียงพอและชุมชนขาดความเชื่อมั่น ความศรัทธาต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน 2) ด้านบุคลากร ได้แก่ ครูไม่ตรงกับสาขาวิชา เอกหรือวิชาที่ถนัด ครูต้องรับภาระหนักสอนหลายระดับและหลายรายวิชา ขาดบุคลากรสายสนับสนุน และครูไม่ครบชั้น 3) ด้านการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ มีปัญหาการคิดวิเคราะห์และการคิดคำนวณ

ขาดความกระตือรือร้นในการเรียน และสอบไม่ผ่านเกณฑ์ของการทดสอบ O-Net, National Test 4) ด้านอาคารสถานที่ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ได้แก่ อาคารเรียนไม่เพียงพอกับความต้องการ ขาดห้องปฏิบัติการ สถานที่ออกกำลังกายสำหรับเด็ก มีสภาพอาคารเก่า ชำรุดทรุดโทรม และไม่มีห้องสมุด สำหรับประการที่สองคือปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ ชาวบ้านมีฐานะยากจนจึงทำให้การระดมทรัพยากรในการจัดการศึกษาทำได้ยาก คณะกรรมการโรงเรียนยังมีบทบาทน้อยเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนเอง และชุมชนบางส่วนต่อต้านการยุบรวมโรงเรียน เพราะไม่มั่นใจในมาตรการรองรับ 2) การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ได้แก่ โรงเรียน

ขนาดเล็กไม่สามารถดำเนินงานตามนโยบาย เนื่องจากไม่ชัดเจน เปลี่ยนแปลงบ่อย และไม่ต่อเนื่อง ซึ่งโรงเรียนทำงานแบบตั้งรับมาตลอด ทั้งนี้ในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กต้องทำความเข้าใจกับบริบทของแต่ละโรงเรียน

2. วิธีการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

2.1) ระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถสรุปได้ดังนี้ (1) สนับสนุนส่งเสริมให้สังคมเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของคนไทยทุกคนในการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการศึกษาได้อย่างมั่นคง (2) สนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นสร้างความเข้าใจถึงแนวทางที่ถูกต้องในการสนับสนุนงบประมาณด้านการศึกษาให้กับโรงเรียน (3) ส่งเสริมสนับสนุนการเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถดำเนินการบริหารจัดการงบประมาณด้วยตนเองให้มากขึ้น (4) เสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของคณะกรรมการโรงเรียนขั้นพื้นฐาน ในการกำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของโรงเรียน (5) ส่งเสริมสนับสนุนการวางแผนร่วมกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาโรงเรียน (6) สนับสนุนกลไกในการถ่ายทอดนโยบายลงสู่การปฏิบัติให้กับโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรมสามารถประเมินวัดผลได้ (7) ควรทำข้อตกลงร่วมกัน (MOU) เพื่อดำเนินงานระหว่างคุรุสภา สำนักงาน สพฐ. และหน่วยผลิตครูในการจัดทำหลักสูตรระดับปริญญาตรีที่สามารถตอบสนองกับสมรรถนะของบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียน ได้จริงและปรับระเบียบกฎเกณฑ์ในการเป็นโรงเรียนที่สามารถฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูได้เฉพาะโรงเรียนผ่านการประเมินและได้มาตรฐานจากสมศ. ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ไม่สามารถเป็น

โรงเรียนที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูได้ (8) ควรมีแนวทางที่ชัดเจนในการทำเป็นอนุสัญญาระหว่างโรงเรียนในการรวมโรงเรียนเครือข่าย ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องของโรงเรียน หากเกิดกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน (9) วางแผนกำลังคนสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาของคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) ในการกำหนดจำนวนและอัตราตำแหน่งของแต่ละหน่วยงานทางการศึกษา (10) ควรมีการปรับเกณฑ์และวิธีการประเมินที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับมาตรฐานภาระงานขั้นต่ำตามตำแหน่งและวิทยฐานะ โดยมุ่งเน้นให้เกิดผลลัพธ์กับนักเรียน (11) จัดทำกลไกให้โรงเรียนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการนำนโยบายต่าง ๆ ลงสู่การปฏิบัติและการปรับปรุงอย่างเป็นระบบ และ (12) ส่งเสริมการรวมโรงเรียนและวิธีการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน

2.2) ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีแนวทางดังนี้ (1) กลุ่มอำนาจการ ควรให้คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำเขตพื้นที่การศึกษา(อ.ก.ค.ศ.) กำหนดนโยบายการบริหารงานบุคคลสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีการกำหนดจำนวนและอัตราตำแหน่ง และเกลี่ยอัตรากำลังการบรรจุและแต่งตั้ง และการพิจารณาความดีความชอบให้สอดคล้องกับปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กในแต่ละพื้นที่ (2) กลุ่มบริหารงานบุคคล ควรมีการวิเคราะห์อัตรากำลังทั้งนี้เพื่อใช้เป็นการสรรหา บรรจุ แต่งตั้ง โยกย้ายของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียนในด้านครูไม่ครบชั้น ครูไม่ตรงวิชาเอก บุคลากรสายสนับสนุน และวิเคราะห์ความจำเป็นในการฝึกอบรม

ของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ในสังกัด ทั้งนี้เพื่อวางแผนการพัฒนาศักยภาพ ให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคลากร (3) กลุ่มนโยบายและแผน ควรส่งเสริมสนับสนุน หลักการที่เน้น “การรวมโรงเรียนเพื่อสร้าง คุณภาพให้แก่ผู้เรียน” และสามารถสร้างความ รู้ความเข้าใจให้โรงเรียน ตระหนักถึงว่าการรวม โรงเรียนเป็นโอกาสมากกว่าวิกฤตทางการศึกษา และออกกระเปาะเพื่อกำกับดูแล จัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกโรงเรียนชั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับ ความหลากหลายในแต่ละพื้นที่การศึกษา และในภาพรวม (4) กลุ่มส่งเสริมการจัดการ ศึกษา ควรส่งเสริมการทำโรงเรียนให้เป็นเครือข่าย วิชาการเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ทาง การเรียนต่ำ และมีระบบการสนองงานที่ทำให้ โรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการจัดการศึกษาโดยให้โรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ ใกล้เคียงกันรวมตัวกันในการพัฒนาความรู้ ความสามารถของครูและบุคลากรทางการศึกษา ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพ (5) กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา ควรมีการศึกษา วิจัยและพัฒนาเพื่อส่งเสริมการใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาให้กับข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาในสังกัด และสนับสนุน ให้มีการนิเทศ ติดตาม กำกับ โรงเรียนขนาดเล็ก อย่างใกล้ชิดและ (6) กลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพ การจัดการศึกษา ควรกำหนดตัวชี้วัดในการประเมิน คุณภาพของโรงเรียนในเชิงบวกและนำไปเชื่อมโยง กับผลการพิจารณาความดีความชอบอย่างเป็นรูปธรรม

2.3) ระดับสถานศึกษา มีแนวทาง สำหรับโรงเรียนที่มีความประสงค์จะรวมกับ โรงเรียนอื่น ควรพิจารณาประเด็นสำคัญดังนี้ (1) ในการจัดการเรียนการสอนแบบเครือข่าย รวมเริ่มจากการพูดคุยระหว่างผู้บริหารของ แต่ละโรงเรียนเพื่อทำให้เกิดการยอมรับการบริหาร จัดการชั้นเรียนแบบคละชั้นโดยให้เหมาะสม ของบริบทแต่ละโรงเรียน ซึ่งครูต้องมีทักษะ

ในการตั้งคำถาม การจัดกิจกรรม การวัด และประเมินผล โดยเฉพาะการจัดกลุ่มเด็ก ที่มีระดับพัฒนาการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกันไม่ควรจัด เด็กที่มีความสามารถต่างกันมากมาเรียนร่วมกัน (2) การจัดการเรียนรู้ควรพิจารณาระบบ การส่งต่อเด็กนักเรียน และสามารถใช้รูปแบบ การจัดการเรียนได้หลายรูปแบบ โดยให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กนักเรียน ได้ตามเป้าหมาย (3) การบริหารจัดการวัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีทางการศึกษา โรงเรียน ขนาดเล็ก ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับนักเรียน งบประมาณ และครู (4) แหล่งเรียนรู้ สามารถ ใช้แหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกโรงเรียนมาสนับสนุนการเรียนรู้ (5) อัตราส่วนของครู : นักเรียน ไม่ควรกำหนดอัตราส่วนแต่ควรให้มีครูครบชั้น (6) การประเมินผลและระบบนิเทศการศึกษา ควรทำอย่างต่อเนื่องและถูกวิธี (7) การจัดสรร และการบริหารจัดการด้านงบประมาณ โดยมีการสนับสนุนงบประมาณในด้านอื่นๆ กับโรงเรียนให้ เหมาะสมกับบริบทและความจำเป็น (8) การมีส่วนร่วมของชุมชนควรส่งเสริมและพัฒนา คณะกรรมการโรงเรียนชั้นพื้นฐาน และเครือข่าย ผู้ปกครองเกี่ยวกับบทบาทในการมีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษา (9) ความเหมาะสมของ ตัวบ่งชี้ในการประเมินคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ควรมีการปรับแนวทางการประเมินผลผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนของผู้เรียน โดยพิจารณาผล 5 ปี ย้อนหลังเปรียบเทียบเป็นค่าสถิติ หรือแสดงเป็นกราฟ ให้เห็นถึงแนวโน้ม และ (10) ปัจจัย แห่งความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน พบว่า ผู้บริหารควรมีภาวะผู้นำ และมีวิสัยทัศน์ ที่สามารถนำสู่การปฏิบัติได้ รวมถึงสามารถบริหาร ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สำหรับครูและบุคลากร ทางการศึกษาควรมีความรู้ในการสร้างสรรค์ นวัตกรรมทางการศึกษา และสามารถวางแผน จัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และเหมาะสมกับบริบทโรงเรียน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้ 3.1) การพัฒนาการศึกษาไม่ควรมองที่ “ขนาด” หรือ “คุณภาพการศึกษา” ของโรงเรียนที่มาจากการประเมินคุณภาพจาก สมศ.เพียงด้านเดียว แต่ควรมุ่งให้เด็กได้รับสิทธิการศึกษาเท่าเทียมกัน และพิจารณาบริบทแวดล้อมอื่น 3.2) การประเมินคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในสังกัด สพฐ. ควรมีคนสายงานการศึกษาร่วมอยู่ในคณะกรรมการประเมินทุกครั้ง 3.3) การประเมินคุณภาพการศึกษาภายในของโรงเรียนในสังกัด สพฐ. ควรให้ศึกษานิเทศก์เป็นผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบในการเป็นเจ้าภาพร่วมกับโรงเรียนที่ต้นดูแล 3.4) การประเมินคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กควรมีการประเมินผลคุณภาพในลักษณะของผลผลิต และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน 3.5) การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนควรส่งเสริมการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในอาเซียน และ 3.6) การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีการใช้พื้นที่แค่บางส่วนควรนำมาพัฒนาเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ ในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนแรกคือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียน คือ ปัจจัยภายในด้านการบริหารจัดการได้กล่าวถึงการได้รับงบประมาณที่ไม่เพียงพอในการบริหารจัดการโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขความสำเร็จในการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อรองรับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองของสำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สพฐ. [7] ที่กล่าวถึง

แนวทางของสำนักงาน สพฐ. ในการสนับสนุนงบประมาณ/วิชาการ การดำเนินงานเขตพื้นที่การศึกษาในการดำเนินการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้/ซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างที่ชำรุดหรือทรุดโทรม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ จากสภาพดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าโรงเรียนขนาดเล็กยังได้รับงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ สำหรับด้านบุคลากร และด้านการจัดการเรียนรู้นั้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกมลวรรณ รอดจ่าย [8] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่าประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็กได้รับอิทธิพลทางตรง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จากปัจจัยด้านสมรรถนะของครูและบุคลากรทางการศึกษา และปัจจัยด้านการจัดการเรียนรู้ โดยมีค่าอิทธิพลเท่ากับ 0.38 และ 0.36 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าสมรรถนะของครูและบุคลากรทางการศึกษา และการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก กล่าวคือ หากครูผู้สอนมีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ทักษะ และแรงจูงใจที่ดี ตลอดจนครูมีกระบวนการในการจัดกิจกรรมและเนื้อหาสาระการเรียนการสอนที่เหมาะสม ก็จะส่งผลให้โรงเรียนสามารถผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน การศึกษาขั้นพื้นฐาน อีกทั้งด้านบุคลากร คือ ครูไม่ตรงสาขาวิชาเอก สอนหลายระดับ หลายวิชา ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพิชิต ฤทธิจรูญ; ชูชาติ พ่วงสมจิต; เก็จกนก เอื้อวงศ์; และนงเยาว์ อุทุมพร [9] ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การประเมินผลการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5 ประเภท คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา พบว่าปัจจัย

ที่เป็นอุปสรรคในการขาดแคลนครูและบุคลากรในบางวิชาเอกและขาดประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งผลดังกล่าวทำให้ทราบได้ว่าในส่วนของโรงเรียนขนาดเล็กและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นล้วนประสบปัญหาในการจัดการศึกษาเดียวกัน จากปัญหาดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนนโยบายการจัดสรรอัตรากำลัง หน่วยผลิตบุคลากรทางการศึกษาควรมีการพิจารณาถึงสาเหตุของการแคลนครูวิชาเอกว่าเกิดจากอะไรทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าวในอนาคตและส่วนที่สอง คือ วิธีการดำเนินงานที่แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับ สพฐ. ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และระดับสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขความสำเร็จในการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อรองรับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ของสำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน [7] ที่ได้กำหนดไว้ 3 ระดับเช่นกัน อีกทั้งปัจจัยแห่งความสำเร็จของโรงเรียนขนาดเล็ก คือผู้บริหารมีภาวะผู้นำและส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรเกิดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Albinsson and Arnesson [10] ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำคือบทบาทในการเอื้ออำนวยและผลักดันบุคคลให้เกิดการเรียนรู้ในองค์กรโดยทำให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้เป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน ดังนั้นเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นรูปธรรมทางคณะนักวิจัยจึงนำเสนอในรูปแบบดังกล่าว

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้ต้องขอขอบพระคุณสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาที่ให้การสนับสนุนงบประมาณวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2552-2559)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พรทิพกราฟฟิค.
- [2] สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2555). *รายงานประจำปี 2554 (1 ตุลาคม 2553-30 กันยายน 2554)*. กรุงเทพฯ: แพลน พรินท์ติ้ง.
- [3] พินิจ คาดพันโน. (2554, กรกฎาคม-สิงหาคม). กุศเลศiyor..ทางออกของโรงเรียนขนาดเล็กจากโรงเรียน ไอ ซี ยู สู่วิทยาลัยคุณภาพ. ใน *จดหมายข่าวสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น*. 12(4): 26-28.
- [4] Gold, E., Simon, and Brown, C. (2003). Reframing Accountability for Urban Public Schools. *The Evaluation Exchange*. 9(2): 10-22. Retrieved January 5, 2013, from www.gse.harvard.edu/hfrp/eal/issue22/spotlight.html
- [5] Ewington, J., Mulford, B., Kendal, D., Edmunds, B., Kendal, L., and Silins, H. (2008). Successful School Principalship in Small Schools. *Journal of Educational Administration*. 46(5): 545-561.
- [6] สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2555). *คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉบับสถานศึกษา (แก้ไขเพิ่มเติม พฤศจิกายน 2554) รอบสาม (พ.ศ. 2554-2558)*. สมุทรปราการ: ออฟเซ็ท พลัส.

- [7] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). *เอกสารการดำเนินงานรวมโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อรองรับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง*. ม.ป.พ.
- [8] กมลวรรณ รอดจ่าย. (2552). *การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. (บริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [9] พิเชิต ฤทธิจรูญ; ชูชาติ พ่วงสมจิต; เก็จกนก เอื้อวงศ์; และ นายเยาว์ อุทุมพร. (2554). *รายงานการวิจัยประเมินผลการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- [10] Albinsson, G., and Arnesson, K. (2012). Team Learning Activities Reciprocal Learning Through the Development of A Mediating Tool for Sustainable Learning. *The Learning Organization*. 19(6): 456-468.